



**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

KAREN BLIXEN

DIN INIMA
AFRICII

Traducere din limba engleză și note de
GABRIEL GAFIȚA

HUMANITAS
fiction

Redactor: Radu Paraschivescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Ioana Vilcu
DTP: Corina Roncea

Tipărit la Proeditură și Tipografie

KAREN BLIXEN
OUT OF AFRICA

© Karen Blixen/Rungstedlundfonden & Gyldendal., Copenhagen 1937,
renewed 1965 by Rungstedlundfonden.

Published by agreement with Gyldendal Group Agency.

All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2015, pentru prezenta versiune românească

ISBN 978-973-689-900-3

Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

„*Equitare, arcum tendere, veritatem dicere.*“*

* „Să călărești, să vânezi, să spui adevărul“ – Herodot, *Istoriei*, Cartea I, 136.2 (traducere în latină de Tacit).

I
KAMANTE ŞI LULU

*Din păduri și de pe dealuri
Venim, venim.*

Ferma de la Ngong

Am avut o fermă în Africa, la poalele colinelor Ngong. Ecuatorul taie de-a curmezișul aceste înălțimi, iar ferma se găsea la o altitudine de peste șase mii de picioare.¹ În timpul zilei simțea că te afli sus, aproape de soare; în schimb, zorii de zi și serile erau limpezi și liniștite, iar nopțile reci.

Poziția geografică și înălțimea ținutului concureau în a crea un peisaj fără pereche în lume. Nimic în plus și nimic din abundența nicăieri; doar Africa distilată la șase mii de picioare înălțime, ca esența rafinată și tare a unui întreg continent. Culorile erau uscate și arse, asemenea celor din olărit. Copacii aveau un frunziș delicat și ușor, a cărui alcătuire arăta diferit de cea a copacilor europeni; el nu creștea în arcuri sau cupole, ci în straturi orizontale, iar această formă le dădea copacilor înalți și solitari aspectul unor palmieri sau aerul eroic și romantic al unor corăbii construite cu toată velatura, având pânzele strânse, iar marginilor pădurii o stranie aparență, de parcă întreaga pădure ar fi vibrat. Pe pajiștile marilor câmpii se întindeau, încâlcite și golașe, tufele de mărăcini, iar iarba mirosea iute, a cimbru și a mirt; pe alocuri mirosul era atât de tare, încât nările te usturau. Toate florile pe care le-ntâlneai pe câmpuri sau răsărind pe plantele târătoare și lianele din pădurea virgină erau mărunte ca florile ce cresc prin văi – numai la începutul lungului sezon de ploii răsăreau pe câmpuri niște crini înalți, masivi, puternic mirositori. Priveliștile erau infinit de largi. Tot ce vedeai cu ochii respira măreție, libertate și o noblețe fără egal.

¹ 1 picior = 0,305 metri.

Principala componentă a peisajului, și a vieții tale în mijlocul lui, era aerul. Evocându-ți vremea petrecută în ținuturile înalte ale Africii, te izbește sentimentul de a fi trăit, pentru câțva timp, în aer. Numai rareori cerul era mai mult decât albastru pal sau violet, cu o risipă de nori imenși, imponderabili, veșnic schimbători, adunându-se ori plutind pe întinsul lui, dar având în el și o vigoare încărcată de sineală, iar la mică distanță picta contururile dealurilor și pădurile într-un albastru proaspăt și profund. În miezul zilei, aerul prindea viață deasupra pământului, ca o flacără arzând; scânteia, se mlădia și strălucea ca apa când curge, reflecta și dubla toate obiectele, dând naștere unui miraj nemărginit. În acest aer puteai respira fără efort, dobândeai siguranță în fața vieții și o inimă ușoară în piept. La munte, dimineața te trezeai spunându-ți: iată-mă, sunt exact unde s-ar cuveni să fiu.

Muntele Ngong e un masiv prelung, care se întinde de la nord la sud, încununat de patru nobile piscuri, proiectate ca niște valuri ultramarine, încremenite pe fundalul cerului. El se ridică până la opt mii de picioare deasupra nivelului mării, iar înspre est cu două mii de picioare deasupra întregului ținut înconjurător; spre vest, în schimb, relieful e mai adânc și mai abrupt – dealurile coboară vertical spre valea Marelui Rift.

La munte vântul bate constant dinspre nord–nord–est. E același vânt care jos, pe coastele Africii și ale Arabiei, este numit muson, adică vântul de est, armăsarul favorit al regelui Solomon. Sus însă nu-l simți decât ca pe o împotrivire a aerului față de pământul ce se semețește în spațiu. Vântul se lovește din plin de colinele Ngong, încât pantele lor par locul ideal de lansare a unui planor, pe care curenții să-l ridice mai sus decât piscul muntelui. Norii purtați de vânt se izbeau de flancurile dealurilor și pluteau în jurul lor, sau rămâneau agățati de vârful muntelui, revărsându-și preaplinul de ploaie. Dar aceia care, aflându-se mai sus, reușeau să navigheze dincolo de culmi se fărâmițau la vest de ele, peste deșertul încins al Marelui Rift. De la casa mea urmăream adeseori înaintarea acestor masive alaiuri, minunându-mă să văd cum masele lor măreț

plutitoare, de îndată ce treceau de dealuri, se mistuiau în aerul albastru și dispăreau.

Dealurile de la fermă își schimbau înfașurarea de mai multe ori în cursul zilei; uneori păreau foarte aproape, alteori extrem de îndepărtate. Pe seară, când se lăsa întunericul, privindu-le, aveai la început impresia că o linie subțire de argint fusese trasată urmând pe cer silueta muntelui întunecat; apoi, la căderea nopții, cele patru vârfuri păreau turtite și netezite, ca și cum muntele s-ar fi întins și lățit singur.

De pe colinele Ngong ai o panoramă unică: spre sud vezi întinsa Rezervație de Animale ce se pierde în zare tocmai până spre Kilimanjaro; spre est și nord, ca un parc, fâșia de la poalele colinelor, cu pădurea în spate și relieful unduitor al Rezervației Kikuyu, care se întinde, preț de o sută de mile, până la Mount Kenya – un mozaic de mici lanuri pătrate de porumb, pâlcuri de bananieri și pășuni, cu fumurile albastre, ridicându-se ici și colo, ale câte unui sat de băștinași, ca un mic mănunchi de mușuroaie ascuțite. Spre vest însă, departe, în vale, domnește peisajul uscat, selenar al șesului african. Deșertul brun e presărat la întâmplare cu micile ghemotoace ale măcăcișurilor, iar albiile șerpuitoare de râuri sunt încadrate de dungi întortocheate de un verde închis; acestea sunt crângurile puternicilor arbori de mimoza, cu crengile lor late și spinii ca niște cârlige; aici crește cactusul și tot aici e patria girafei și a rinocerului.

Zona de deal, când pătrunzi în ea, se dovedește infinit de mare, de pitorească și de misterioasă; și de asemenea variată, cu văile ei lungi, cu desișurile, cu pantele verzi și râpele stâncoase. Sus de tot, sub unul dintre piscuri, există chiar și un crâng de bambuși. Printre coline sunt izvoare și fântâni; am ridicat adesea cortul în vecinătatea lor.

Pe vremea mea trăiau aici bivolul, antilopa și rinocerul, dar băștinașii foarte bătrâni își aminteau încă de timpurile când aveau și elefanți, și regretau întotdeauna că muntele Ngong nu fusese inclus cu totul în Rezervația de Animale. Numai o mică porțiune făcea parte din ea și limita acesteia era marcată prin indicatorul de pe vârful sudic. Când colonia va mai prospera, iar capitala ei,

Nairobi, va fi un mare oraș, colinele Ngong vor putea deveni parcul ei zoologic fără egal în lume. Dar, în timpul ultimilor ani petrecuți de mine în Africa, mulți tineri teșchetari din Nairobi dădeau fuga duminicile pe dealuri călare pe motociclete și trăgeau în tot ce le cădea sub ochi, încât cred că animalele mari vor fi migrat de acolo, printre hățșuri și peste pământul pietros, mai departe, spre sud.

Sus, pe culme și pe cele patru vârfuri, era ușor de umblat; iarba creștea pitică, întocmai ca pe un gazon, cu piatra cenușie răzbătând pe alocuri la suprafață. De-a lungul culmii, apoi în sus și-n jos pe cele patru vârfuri, se întindea, ca o serpentină domoală, o cărare îngustă, făcută de animale. Într-o dimineață, după ce înnoptasem în munți, am urcat până în vârf și am pornit pe această cărare; curând am dat peste urme proaspete și bălegar de la o turmă de antilope. Marile și blânde animale trebuie să fi fost deja pe culme la răsăritul soarelui, mergând într-un șir lung și liniștit, și nu-ți puteai imagina că ar fi venit pentru alt motiv tocmai până acolo decât ca să privească în jos, de-o parte și de alta, la peisajul de la picioarele lor.

Cultivam cafea la ferma mea. Ce-i drept, altitudinea era cam mare pentru această cultură și trebuia muncit din greu ca să nu se năruiască totul, așa încât bogați n-am fost niciodată la fermă. Dar o plantație de cafea e un lucru care te acaparează, care nu-ți mai dă drumul și pentru care mai ai întotdeauna câte ceva de făcut: în general, ești mereu puțin rămas în urmă cu muncile.

În acea sălbăticie și iregularitate ale ținutului, o parcelă de pământ amenajată și plantată după toate regulile arăta foarte bine. Mai târziu, când am zburat cu avionul în Africa și m-am obișnuit cu configurația fermei văzută din aer, m-a copleșit o mare admirație pentru plantația mea de cafea, ce se decupa într-un verde aprins pe fondul cenușiu-verzui al solului, și mi-am dat seama cât de intens tânjește de fapt spiritul uman după formele geometrice. Toată regiunea din jurul orașului Nairobi, și mai cu seamă în partea lui de nord, e amenajată în mod asemănător; aici trăiește o lume care nu se gândește și nu vorbește decât despre plantatul,

plivitul sau culesul cafelei și care nopțile stă și meditează la îmbunătățirile ce mai pot fi aduse atelierelor de prelucrat cafeaua.

Cultivarea cafelei e o muncă de durată. Planta nu răsare cum îți închipui tu când, tânăr fiind și plin de speranță, sub ploaia torențială, cari cutiile cu puieți de arbori de cafea din răsadnițe și, împreună cu toți lucrătorii fermei, privești plantele cum sunt așezate în șiruri drepte de gropi săpate în pământul ud, după care apoi le acoperi bine, ca să le ferești de soare, cu crengi rupte din hățiş, căci obscuritatea e privilegiul exclusiv al fințelor tinere. Durează patru-cinci ani până când copacii dau rod; între timp, se abat peste ei seceta sau bolile, iar îndrăznețele buruieni locale năpădesc din gros pământul – mai ales cea numită *black-jack*, cu pericarpuri lungi și scabroase, ce ți se agață de haine și de ciorapi. Unii copaci au fost plantați greșit, cu rădăcinile pivotante îndoite; aceștia vor muri chiar când vor începe să înflorească. Se plantează ceva mai mult de șase sute de copaci la un acru¹, iar eu aveam șase mii de acri plantați cu cafea; boii mei trăgeau încolo și încoace pe câmp mașinile-cultivator printre șirurile de copaci, mii și mii de mile, cu răbdare, așteptând răsplata ce avea să vină.

Sunt clipe de o mare frumusețe la o fermă de cafea. Când înfloreă toată plantația la începutul sezonului de ploii, era o priveliște luminoasă, ca un nor de cretă, prin ceața și ploaia mărunță, pe întinderea a șase mii de acri de pământ. Floarea arborelui de cafea are un miros gingaș, vag amăruș, asemenea florii de porumb. La vremea când tot câmpul se înroșea de fructe coapte, femeile și copiii, numiți aici *toto*, erau chemați să culeagă cafeaua din copaci, împreună cu bărbații; apoi carele și căruțele o duceau jos, la atelierul de prelucrare de pe malul râului. Tehnica noastră nu era tocmai ce-ar fi trebuit să fie, dar plănuiserăm noi înșine atelierul și singuri îl construiserăm, așa încât eram foarte mândri de el. Odată a ars până la temelii și a trebuit construit din nou. Uscătorul cel mare de cafea se învărtea și se tot învărtea, făcând boabele să zuruie în pântecul său de fier, asemenea pietricelelor plimbate înainte și înapoi de valuri pe un țărm de mare. Câteodată cafeaua

¹ 1 acru = 2 046,78 m², aproximativ echivalent cu 1 pogon.

se usca și era gata de scos din uscător în toiul nopții. Asemenea momente erau de neuitat: multe lămpi de vânt apăreau atunci în sala cea mare a atelierului, în care peste tot atârnavă pânze de păianjen și păstăi de cafea, iar în jurul uscătorului, la lumina felinarelor, se adunau, mânate de curiozitate, chipuri întunecate și luminoase; parcă simțai că atelierul atârână liber în mărirea noapte africană, ca o nestemată sclipitoare în urechea unei etiopiene. Mai târziu cafeaua era curățată de coji, triată și sortată manual, apoi încărcată în saci, iar aceștia cusuți cu acul de șelărie.

În fine, la prima geană a zorilor, încă pe întuneric, stând culcată în patul meu, auzeam, trase fiecare de câte opt perechi de boi, căruțele umplute vârf cu sacii de cafea, câte doisprezece la o tonă, pornind la drum spre gara din Nairobi, pieptiș pe dealul unde se afla atelierul de prelucrare, însoțite de strigăte și scrâșnete de roți, și cu vizitii alergând alături de căruțe. Mă gândeam cu plăcere că era singurul deal ce trebuiau să-l urce la acest drum, căci ferma mea se găsea la o mie de picioare mai sus de orașul Nairobi. Seara porneam pe jos în întâmpinarea alaiului care se întorcea, boii oboșiți, cu capetele plecate, trăgând căruțele goale, mânați de câte un *toto*, iar vizitii târându-și absenți bicele prin colbul drumului. Din partea noastră făcuserăm tot ce ne stătuse în putință. Într-o zi sau două, cafeaua avea să fie pe mare și nu ne rămânea decât să sperăm că vom avea noroc la licitațiile cele mari de la Londra.

Aveam șase mii de acri de pământ, așa încât îmi rămânea destul teren în plus peste plantația de cafea. O parte a fermei era ocupată de pădurea virgină, iar vreo mie de acri erau pământurile clăcașilor, pe care ei le numeau *shamba*. Clăcașii sunt băștinași care, împreună cu familiile lor, dețin câțiva acri de pământ din suprafața fermei unui alb și care, în schimb, trebuie să muncească pentru el un anumit număr de zile pe an. Însă clăcașii mei, cred, vedeau această relație într-o altă lumină, căci mulți dintre ei se născuseră la fermă, la fel ca părinții lor și probabil că mă priveau ca pe un fel de clăcașă-șefă, așezată pe moșiile lor. Pământurile acestor oameni erau mult mai pline de viață decât restul fermei și se schimbau, după anotimp, în tot cursul anului. Porumbul creștea mai înalt de un stat de om când treceai pe potecile înguste și mult bătătorite dintre

regimentele verzi foșnitoare, după care venea vremea recoltei. Fasolea se cocea pe câmp, era adunată și treierată de femei, iar tulpinile și păstăile făcute grămezi și arse, astfel încât, în anumite perioade ale anului, fuioare subțiri și albastre de fum se ridicau ici-colo de pe tot cuprinsul fermei. Băștinașii kikuyu cultivau de asemenea și cartofi dulci, care au frunzele ca ale viței-de-vie și care se întind pe sol, formând o saltea încălțită și densă, precum și mai multe specii de dovleci mari, cu pete galbene și verzui.

Ori de câte ori te plimbi printre *shamba*-urile celor din neamul kikuyu, primul lucru care-ți reține privirea este partea din spate a câte unei femei bătrâne greblându-și pământul, care seamănă cu imaginea unui struț când își îngroapă capul în nisip. Fiecare familie kikuyu avea un număr de colibe și de magazii mici, rotunde și țuguiate; terenul dintre aceste colibe era un loc ce pulsa de viață, iar pământul era dur ca betonul; aici se măcina porumbul și se mulgeau caprele și tot aici alergau copiii și puii de găină. Obișnuiam să împușc păsări *spurfowl* în după-amiezile târzii și albastre prin câmpurile de cartofi dulci din jurul caselor de clăcași; porumbeii sălbatici găngureau o melodie sonoră prin arborii cu tulpini înalte și smocuri de frunze, rămași ici și colo în *shamba*-uri din pădurea ce acoperise cândva întreaga fermă.

Mai aveam și câteva mii de acri de pășune. Iarba înaltă se tălăzuia ca marea sub vântul puternic și micuții kikuyu își păstureau aici vacile părinților. În sezonul rece își aduceau cu ei de la colibe cărbuni aprinși în coșulețe de răchită, provocând uneori incendii puternice, căci iarba lua foc, ceea ce era dezastruos pentru pășunatul animalelor noastre. În anii mai secetoși, zebra și antilopa coborau și ele pe pășunile de la fermă.

Nairobi era orașul cel mai apropiat, la douăsprezece mii de distanță, situat pe un pic de pământ neted, între dealuri. Aici se aflau sediul guvernului colonial și marile birouri centrale; de aici era guvernată țara.

E imposibil ca un oraș să nu joace nici un rol în viața noastră; și nici măcar nu contează dacă ai mai multe lucruri bune sau mai multe rele de spus pe seama lui, el îți atrage gândurile printr-un fel de lege mintală a gravitației. Bura luminoasă ce plutea noaptea

pe cer deasupra orașului, și care se vedea din unele puncte ale fermei mele, îmi răscolea gândurile, amintindu-mi de marile orașe ale Europei.

La început, când am sosit în Africa, în țară nu erau mașini, așa încât la Nairobi mergeam călare sau într-o căruță cu trei perechi de catâri și ne lăsam animalele în grajdul de la Transportul montan. În tot timpul șederii mele, Nairobi a fost un loc ce-ți oferea un peisaj pestriț, cu câteva frumoase clădiri noi de piatră și cartiere întregi de vechi prăvălii din tablă ondulată, cu câteva birouri și bungalow-uri, umbrite de șiruri lungi de eucalipti plantați de-a lungul străzilor prăfuite și goale. Birourile tribunalului, ale Departamentului pentru afaceri interne și ale Departamentului veterinar aveau niște sedii jalnice și nutream un deosebit respect pentru funcționarii guvernamentali care reușeau să mai și lucreze câte ceva în cămăruțele lor sufocante și cu pereții plini numai de pete de cerneală.

Totuși, Nairobi era un oraș; îți puteai face cumpărăturile acolo, puteai afla noutăți, puteai prânzi sau cina la vreun hotel, ori dansa la club. Era un oraș viu, în permanentă mișcare, asemenea apei curgătoare și în plină creștere, asemenea fințelor tinere, transformându-se de la an la an, sau chiar pe durata unei expediții safari. S-a construit noul sediu al guvernului, o clădire impozantă și răcoroasă, cu o elegantă sală de baluri și o grădină cochetă, au răsărit hoteluri înalte, se organizau mari și impresionante expoziții agricole și florale, iar lumea cvasibună a coloniei mai înviorea câteodată orașul cu reprezentații de melodrame sprintare. Nairobi te îndemna: „Profită cât poți de mine și de viață. *Wir kommen nie wieder so jung* – atât de împrăștiati și apucători – *zusammen*”¹⁴. În general, Nairobi și cu mine ne înțelegeam de minune și odată, pe când mânăm căruța prin oraș, mă gândeam că lumea n-ar fi lume fără străzile din Nairobi.

Orașul swahili, situat pe drumul spre Clubul Muthaiga, n-avea deloc un renume grozav, era un loc murdar, însă colorat și plin de viață, unde în fiecare clipă se întâmpla ceva. Era construit în cea

1 Nu ne mai întâlnim niciodată atât de tineri (germ.).

mai mare parte din bidoane vechi de parafină turtite cu ciocanul și aflate în diferite faze de coroziune, asemenea stâncilor de corali, o structură fosilizată, din care spiritul civilizației în plin avânt se autoexila fără întrerupere.

Orașul somalez era situat și mai departe de Nairobi, datorită, cred, sistemului tipic somalez de a-și izola femeile. Erau pe vremea mea câteva tinere somaleze foarte frumoase, ale căror nume le cunoștea tot orașul și care trăiau în bazar, dând mult de furcă poliției din Nairobi; erau ființe inteligente, care te fermecau. Însă femeile somaleze cinstite nu apăreau niciodată pe străzi. Orașul somalez era bătut de toate vânturile, fără pic de umbră și prăfos, amintindu-le, probabil, somalezilor de atmosfera din deșerturile natale. Europeanii care trăiesc mult timp, câteva generații chiar, în același loc nu se pot împăca niciodată cu totala indiferență a neamurilor de nomazi față de preajma casei lor. Colibele somaleze erau împrăștiate la întâmplare pe pământul gol și nu păreau ținute laolaltă decât, pentru cel mult o săptămână, cu ajutorul unui pumn de cuie lungi. Surprinzător era însă, când intrai în ele, că dădeai peste un interior extrem de curat, proaspăt și înmiresmat cu tot felul de tămâi arabe, cu covoare frumoase și obiecte de preț, cu vase de alamă și argint, iatagane cu mânere de fildeș și lame din oțeluri nobile. Femeile somaleze aveau un fel de a fi blând și demn, erau ospitaliere și vesele, iar râsul lor părea clinchetul unor clopoței de argint. În satul somalezilor mă simțeam ca la mine acasă datorită servitorului meu somalez Farah Aden, care m-a însoțit în tot timpul cât am stat în Africa și cu care am luat parte la multe dintre sărbătorile localnicilor. Ca invitată de onoare, am fost poftită în camera nupțială, unde pe pereți și pe patul de nuntă atârnavă împletituri și broderii vechi, cu luciu moale, și unde însăși tânăra mireasă, cu ochii mari și negri, ședea țepănă ca un baston de mareșal, împodobită cum era cu mătăsuri grele, aur și chihlimbaruri.

Somalezii erau negustori de vite și făceau comerț în toată țara. Pentru transportul mărfurilor țineau în sat un număr de măgăruși suri, dar am văzut la ei și cămile: produse nepăsătoare, semețe ale deșertului, mai presus de toate suferințele pământești, asemenea cactusului și asemenea somalezului.

Cuprins

| | |
|---|-----|
| I. KAMANTE ȘI LULU | |
| Ferma de la Ngong | 9 |
| Un copil băștinaș | 25 |
| Sălbaticul din casa imigrantei | 41 |
| O gazelă | 60 |
| II. O ÎMPUȘCĂTURĂ LA FERMĂ | |
| O împușcătură din greșeală | 77 |
| Călare prin rezervație | 87 |
| Wamai | 97 |
| Wanyangerri | 110 |
| Un șef de trib kikuyu | 124 |
| III. OASPEȚI LA FERMĂ | |
| Marile sărbători | 139 |
| Un oaspete din Asia | 149 |
| Femeile somaleze | 153 |
| Moș Knudsen | 163 |
| Un fugar poposește la fermă | 170 |
| Prieteni în vizită | 177 |
| Nobilul pionier | 183 |
| Aripi | 194 |
| IV. DIN CARNETELE UNEI IMIGRANTE | |
| Licuricii | 215 |
| Cărările vieții | 215 |
| Când un sălbatic ajută alt sălbatic | 217 |

| | |
|--|-----|
| Povestea lui Esa | 219 |
| Iguana | 222 |
| Farah și neguțătorul din Veneția | 223 |
| Elita din Bournemouth | 225 |
| Despre mândrie | 226 |
| Boii | 227 |
| Despre cele două rase | 229 |
| Un safari în vreme de război | 230 |
| Sistemul numeral în swahili | 236 |
| „N-am să-ți dau drumul decât binecuvântat de tine“ | 238 |
| Eclipsa de lună | 240 |
| Băștinașii și poezia | 240 |
| Despre vârsta de aur | 241 |
| Povestea lui Kitosch | 241 |
| Câteva păsări africane | 246 |
| Pania | 249 |
| Moartea lui Esa | 251 |
| Despre băștinași și istorie | 255 |
| Cutremurul | 257 |
| George | 258 |
| Kejiko | 259 |
| Girafele merg la Hamburg | 260 |
| La menajerie | 263 |
| Tovarăși de drum | 266 |
| Naturalismul și maimuțele | 267 |
| Karomenya | 268 |
| Pooran Singh | 271 |
| Papagalul | 276 |

V. DESPĂRȚIREA DE FERMĂ

| | |
|---|-----|
| Vremuri grele | 281 |
| Moartea lui Kinanjui | 293 |
| Mormântul dintre coline | 300 |
| Farah și cu mine vindem totul | 317 |
| Rămas-bun | 332 |